

KU LEUVEN

PERSDOSSIER

ADELLIJK WONEN

HET KASTEEL IN HEVERLEE, VAN CROÏ TOT ARENBERG

Universiteitsbibliotheek

26.10.2018 – 20.01.2019

HET KASTEEL IN HEVERLEE

Het kasteel in Heverlee is een unieke getuige van de adellijke wooncultuur in de Lage Landen van de zestiende tot de twintigste eeuw, van Croÿ tot Arenberg. Beide families behoren tot de hoogste adel in de Bourgondische en Habsburgse Lage Landen en bekleden belangrijke posities aan het Brusselse hof. Een eeuw geleden werd het kasteeldomein aan de Leuvense universiteit geschonken. Het dient nu als zetel voor de Faculteit Ingenieurswetenschappen en het Departement Architectuur van de KU Leuven. De tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek van KU Leuven stelt het kasteel en zijn omgeving voor in een nieuw perspectief en nodigt de bezoeker ook uit het bestaande gebouw te leren kennen. Dertig jaar na de tentoonstelling *Leuven & Croÿ* (1987) wordt de hechte band tussen Leuven en zijn regio enerzijds en het adellijke geslacht Croÿ en hun opvolgers de Arenbergs anderzijds weer in het middelpunt van de belangstelling geplaatst.

De tentoonstelling biedt echter meer dan een bouwgeschiedenis of een beschrijving. Zij roept de architecturale dromen van de kasteelheren op, van de Renaissance tot de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Bovendien is dit een verhaal op een ruimere schaal, dat een groot deel van de Lage Landen omspant. Op het hoogtepunt van zijn geschiedenis maakt het kasteel immers deel uit van een netwerk van residenties dat zich uitstrekt van Brabant tot Henegouwen. Samen drukken die adellijke verblijven de ambities en het imago uit van Karel III van Croÿ, hertog van Aarschot, die in 1612 zonder erfgenaam overleed. Na een lange rechtszaak verwierf zijn zuster Anna van Croÿ, gehuwd met Karel van Arenberg, het belangrijkste deel van zijn erfgoed: dit is de overgang van Croÿ naar Arenberg.

Hoe wordt dit verhaal verteld? Meer dan honderd originele stukken, waarvan een groot deel uit de zestiende eeuw stamt, worden in de beneden- en bovenzalen van de Universiteitsbibliotheek ten toon gesteld. Een aantal onder hen zijn afkomstig uit het Arenbergfonds van het Universiteitsarchief en uit de Universiteitsbibliotheek zelf, maar andere komen uit privé-bezit en worden hier voor de eerste keer aan een ruim publiek getoond. Onder deze primeurs zijn onder meer twee “Albums van Croÿ” met kostbare schilderijtjes op perkament, die Croÿ bezittingen voorstellen, zeldzame boeken en prenten, en een tot nu toe onbekend graduale met koorgezangen uit het begin van de zestiende eeuw. De bezoeker kan het kasteel van Heverlee zelf “ervaren” door een immersieve installatie met beeld en geluid uit het kasteel zelf, zoals zijn universitaire “bewoners” het vandaag nog kennen. Nieuwe maquettes, het resultaat van jaren onderzoek, maken ook de onvoltooide architecturale dromen van Karel III van Croÿ voor het kasteel en zijn residenties te Aarschot, Vaalbeek en Sint-Joost-ten-Node meer tastbaar. Het laatste kasteelleven onder de Arenbergs aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, met zijn complexe organisatie in “upstairs” en “downstairs”, wordt met talloze foto’s uit privé- en universiteitsarchief geëvoceerd.

De tentoonstelling loopt van 26.10.2018 t.e.m. 20.01.2019.

ADELLIJK WONEN. HET KASTEEL IN HEVERLEE, VAN CROÿ TOT ARENBERG

De tentoonstelling is gestructureerd rond vier thema's: 1. Architecturale dromen, 2. Netwerk van residenties, 3. Ambitie en imago, 4. Leven op het kasteel.

ARCHITECTURALE DROMEN

In het begin van de zestiende eeuw bouwen Willem II van Croÿ en Maria van Hamale een nieuwe residentie “up die manier van Brabant”, in baksteenmetselwerk met natuurstenen lagen. De torens met achthoekige spits en uivormige bekroning zijn zeer vernieuwend, net als de galerijen rond de binnenhof. Dit is het invloedrijke basismodel van de renaissance-architectuur uit de Lage Landen, ontwikkeld door bouwmeesters uit de Mechelse familie Keldermans. Zowel Filips II van Spanje als de Deense koningen Frederik II en Christiaan IV inspireren zich erop. In tegenstelling tot Valsain (vanaf 1552) en Frederiksborg (vanaf 1606) blijft het kasteel in Heverlee echter onvoltooid. Karel III van Croÿ komt tussen 1596 en 1612 dicht bij de verwezenlijking van de ontbrekende torens en vleugels. Hij gebruikt het kasteel in Heverlee daarbij als model voor andere architectuuropdrachten in zijn hertogdom Aarschot. Na zijn dood stopt elke bouwactiviteit op het terrein, anderhalve eeuw lang. In de achttiende eeuw bestelt Louis Engelbert van Arenberg een indrukwekkende neoclassicistische gevel bij de Parijse toparchitect Charles de Wailly, eveneens zonder gevolg. Pas in de late negentiende eeuw wordt de binnenplaats volledig omsloten.

NETWERK VAN RESIDENTIES

Het kasteel in Heverlee vormt een belangrijke schakel in het netwerk van hertogelijke residenties. Zoals elk lid van de hoge adel leidt Karel III van Croÿ een nomadisch bestaan, naargelang de seizoenen van de jacht en het hofleven. De kern van dit netwerk ligt in Henegouwen, in het graafschap Beaumont, vanouds de machtsbasis der Croÿs. Een doordachte huwelijkspolitiek voegt daar het prinsdom Chimay aan toe. Het hertogdom Aarschot vormt een tweede zwaartepunt. Daarnaast speelt Brussel, de stad waar het hof het vaakst verblijft, een hoofdrol. Als gouverneur van de provincies Artois en Henegouwen reist hij bovendien vaak naar de grensstreken. Vanaf 1606 trekt hij zich terug in zijn favoriete residenties in Heverlee en Beaumont. Karel III van Croÿ besteedt veel aandacht aan het beheer van zijn domeinen en laat alle bezittingen opmeten door de landmeters Pierre en Jacques de Bersacques uit Kortrijk. Elk document wordt door Karel nagekeken en eigenhandig gesignd: “V(ist)a et R(evist)a fait et painct a lhuylle sur toille CCroy”. Uitvoerige beschrijvingen of *Besognés* vergezellen de kaarten en registers. Dat heuse kadaster dient als grondslag voor de schilderijtjes op perkament in de *Albums*, gemaakt door Adrien de Montigny.

AMBITIE EN IMAGO

Karel III van Croÿ voorziet elke baronie in zijn hertogdom Aarschot van een representatief bouwwerk in de prestigieuze stijl op de “manier van Brabant”. Het kasteel in Heverlee speelt vanzelfsprekend een voorname rol en dient als model voor Rotselaar, Bierbeek en Aarschot. Dat verwijst bewust naar het residentiële systeem van de hertog van Brabant in en rond Brussel. Zo is de hertog architecturaal aanwezig in elk van zijn domeinen, ook al bezoekt hij sommige zelden of nooit. De “Brabantse connectie” duikt eveneens op in de vele genealogische studies waartoe Karel III van Croÿ de opdracht geeft. Het Bourgondische

verleden is niet minder belangrijk. Door de verwerving van Heverlee kreeg zijn voorvader Antoon I in 1446 ook de titel van erfkamerling van Brabant. Zoals zijn voorgangers is Karel III lid van de orde van het Gulden Vlies, een Bourgondische stichting bij uitstek. Zowel de residentie in Beaumont als de burcht in Komen is een bouwwerk uit de Bourgondische tijd en wordt zorgvuldig gerestaureerd. Het familiemausoleum in de Celestijnenpriorij in Heverlee verwijst eveneens naar Bourgondische tradities.

LEVEN OP HET KASTEEL

De Arenbergs krijgen in de achttiende eeuw opnieuw meer belangstelling voor het kasteel in Heverlee. Tussen 1762 en 1768 laat Charles Marie Raymond van Arenberg de woonruimten inrichten volgens de heersende Franse mode. De oorspronkelijke grote zalen en galerijen worden door de landmeter en architect Jean Baptiste Joris opgedeeld in kleinere salons en appartementen, terwijl de kapel een biljartzaal wordt. De laatste sporen van de kleurrijke interieurs, nauwkeurig beschreven in de *Besognés* van Karel III van Croÿ, verdwijnen daarbij.

Foto's laten zien hoe het kasteel een voorname rol speelt in het familieleven van de Arenbergs tot aan de Eerste Wereldoorlog. Ze organiseren diners en theateropvoeringen in de salons en gaan op jacht in de omliggende bossen. Die levensstijl van exclusiviteit en weelde is maar mogelijk dankzij de inzet van een uitgebreide personeelsequipe. Rond 1900 stelt de familie het kasteeldomein een paar keer open voor een Vlaamse kermis, waarvan de opbrengst bestemd is voor goede doelen. In de nasleep van de Eerste Wereldoorlog komt een einde aan het verhaal van de Arenbergs in Heverlee. De universiteit wordt de nieuwe eigenaar van het kasteel.

TOPWERKEN UITGELICHT

DE KEUZE VAN DE CURATOREN EN HET WETENSCHAPPELIJK COMITÉ

PERSPECTIEFZICHT OP HET KASTEEL TE HEVERLEE KU LEUVEN, UNIVERSITEITSARCHIEF

Dit kleine maar zeer expressieve perspectiefzichtje stelt de situatie in Heverlee voor op het einde van de zestiende eeuw. In 1596 erft Karel III van Croÿ immers het hertogdom Aarschot en daarmee ook de baronie Heverlee met het kasteel. Men ziet duidelijk de (vermoedelijk) vijftiende-eeuwse versterkte donjon op zijn kunstmatige heuvel (motte), omgeven met een gracht. Langs de Dijle strekt zich de nieuwe zuidvleugel uit, gebouwd tussen 1517 en 1520 door Willem II van Croÿ en Maria van Hamale in de nieuwe “manier van Brabant”. Karel III zal de donjon kort nadien laten afbreken. Hij heeft immers de ambitie het kasteel te voltooien tot een regelmatige rechthoek, met een toren op elke hoek. De tekenaar is vermoedelijk de militaire ingenieur Pierre Le Poivre uit Bergen (Mons), die ook andere plannen voor de hertog maakte: bijvoorbeeld voor een nieuwe brug over de Dijle, in Renaissance-stijl, en voor de restauratie van het kasteel van Komen (Comines), uit de nalatenschap van Karels moeder Johanna van Halewijn (eveneens in de tentoonstelling).

“BLAUW” ZICHT OP BEAUMONT PRIVÉVERZAMELING

“Blauw” zicht op Beaumont
© Privéverzameling

De maker van dit mysterieuze, nachtelijke zicht op de stad Beaumont in Henegouwen, is onbekend. Het dateert mogelijk uit de laatste jaren van de zestiende eeuw. Beaumont, hoofdstad van het gelijknamige graafschap, speelt een belangrijke rol in het nomadische leven dat Karel III van Croÿ leidt, net zoals elk lid van de hoge adel uit zijn tijd. Hier ligt immers zijn voornaamste residentie, oorspronkelijk een geschenk van Filips de Goede, hertog van Bourgondië, aan zijn gunsteling Antoon I van Croÿ (1453). In de Salamandertoren brengt Karel III zijn bibliotheek met de befaamde *Albums* onder, die een kleurrijk beeld geven van al zijn bezittingen. De residentie en toren zijn pal in het midden van het zicht weergegeven. Vanaf 1606, na het huwelijk met zijn tweede echtgenote Dorothea, trekt hij zich hier terug – enkel het kasteel in Heverlee kan dan nog met Beaumont wedijveren. Het zicht werd zorgvuldig gerestaureerd ter gelegenheid van deze tentoonstelling, waarvan het een der primeurs is.

HEVERLEEBOS KU LEUVEN, UNIVERSITEITSARCHIEF

Deze kleurige opmeting van Heverleebos werd uitgevoerd in 1605, op vraag van de hertog. Met een ongelooflijk gevoel voor detail werden niet alleen de bossen, maar ook de

aangrenzende eigendommen en het woudgerecht getekend. De landmeter ondertekende de opmeting met zijn karakteristieke schaal aanduiding, afgewerkt met openstaande passer. Het Heverleebos, Meerdaalwoud en Mollendaalwoud vormden samen één groot vrijwoud, waar alleen de hertog mocht jagen. Dat uitzonderlijk voorrecht stond gelijk met de jachtrechten van de hertog van Brabant in het Zoniënwoud in Brussel.

GOUDEN MUNT PRIVÉVERZAMELING

Deze gouden munt toont een portret van Karel III van Croÿ, eerste hertog van Croÿ en vierde hertog van Aarschot. De ommezijde toont een oprijzende feniks, vergezeld van zijn veelzeggende devies 'SEUL'. In zijn kabinet in Beaumont legde Karel een bijzonder rijke verzameling van antieke munten aan. De afbeeldingen van de gouden munten werden gepubliceerd met de hulp van de Antwerpse burgemeester Nicolaas Rockox en hofarchitect Wenzel Cobergher, beiden kenners. Niemand minder dan Rubens ontwierp de titelpagina van het boek.

VERLUCHT HANDSCHRIFT PETRUS ANGELI, 1582 KU LEUVEN BIBLIOTHEKEN, BIJZONDERE COLLECTIES

Verlucht handschrift Petrus Angeli, 1582
© KU Leuven Bibliotheken, Bijzondere Collecties

Petrus Angeli, broeder van het Celestijnenklooster in Heverlee, schreef en verluchtte dit boekje in 1582, zo noteerde hij zelf vol trots vooraan.

Mogelijk maakte Angeli dit boekje, met teksten om te gebruiken in de mis, voor de beschermheer van het Celestijnenklooster, de hertog van Croy. De broeder portretteerde een ridder van het Gulden Vlies – de hoogste ridderorde waartoe ook de Croy's behoorden - in aanbidding voor de gekruisigde Christus. Misschien was het manuscript wel een geschenk van Angeli en zijn medebroeders voor hertog Filips III van Croy, die net in het jaar 1582 een tweede maal huwde.

Het manuscript van 75 folio's is uitzonderlijk klein, maar toch slaagde Petrus Angeli er in om een sierlijke en leesbare tekst te schrijven. Ook versierde hij alles minutieus en in een rijk kleurenpalet met talrijke randversieringen, heraldische motieven zoals wapenschilden en miniaturen.

MENUSCHRIFT VAN DE FAMILIE ARENBERG (1912-1913)

PRIVÉVERZAMELING

Dit handgeschreven menuboekje is een mooie getuige van de *Upstairs Downstairs* cultuur die het leven op het kasteel bepaalt tot aan het begin van de twintigste eeuw. De kokkin noteert elke dag zorgvuldig het menu voor de hertog aan de ene kant en dat voor de personeelsleden aan de andere kant van het schrift. Daaruit kunnen we opmaken dat het personeel zich dagelijks te goed kan doen aan smakelijke maaltijden bestaande uit soep, een hoofdmaaltijd met vlees, groenten en aardappelen en een dessert. Aan het menu voor de familie worden vaak in der haast wijzigingen aangebracht, vermoedelijk na overleg met de hertogin. Het boekje ligt open op de paasmaaltijd voor de hele familie die plaatsvindt op 25 maart 1913. Het rijkelijke menu bestaat uit niet minder dan veertien gangen.

TAPIJT MET ZICHT OP HET KASTEEL TE HEVERLEE

PRIVÉVERZAMELING

Het monumentale wandtapijt van Édouard Thiébaud (Brussel, 1913) stelt het kasteel te Heverlee en zijn nieuwe landschapstuin in Engelse stijl voor, met daarboven het wapenschild der Arenbergs. Het oorspronkelijk ontwerp op doek (*carton*) stamt uit de residentie van de Arenbergs in Brussel, het huidige Egmontpaleis, en werd later overgebracht naar het Capucijnenklooster te Edingen (Enghien). Het tapijt maakt deel uit van een reeks die door M. Verdonck te Brussel werd geweven voor hertog Engelbert Maria van Arenberg, met als thema de belangrijkste Arenbergresidenties op het einde van de negentiende eeuw: Clemenswerth (1915), Nordkirchen (1916), Edingen (1915), en natuurlijk Heverlee. De oranjekleurige marmierzoulen die het zicht op Heverlee omkaderen, verwijzen naar de monumentale traphal in het Egmontpaleis, eveneens in trompe-l'oeil weergegeven door de ontwerper van de andere zichten in de reeks, Georges Brasseur. Op de rand van het tapijt is het aloude Brusselse kwaliteitsmerk weergegeven, geheel in de stijl van de wandtapijtkunst van de zestiende eeuw. Het werd zorgvuldig gerestaureerd ter gelegenheid van de tentoonstelling.

**HERTOGELIJK PARK VAN HEVERLEE – LEUVEN. VLAAMSCHE KERMIS
BRUSSEL, ALGEMEEN RIJKSARCHIEF**

Hertogelijk park van Heverlee – Leuven. Affiche Vlaamse kermis
Brussel, Algemeen Rijksarchief

In het kasteeldomein vindt rond 1900 driemaal een Vlaamse kermis plaats. Deze indrukwekkende affiche – meer dan drie meter hoog – kondigt de kermis van 1908 aan. Het initiatief geniet de hoge bescherming van de hertog. Een comité van vooraanstaande Leuvenaars en tal van (katholieke) verenigingen staan in voor de organisatie en inrichting van het attractiepark. De bijna 20.000 bezoekers vermaken zich in de schietkraam en het doolhof, tijdens de goochelshows, de worstel- en schermdemonstraties en nieuwigheden zoals filmvertoningen. De opbrengst van de kermissen gaat naar verschillende goede werken

PRAKTISCHE INFORMATIE

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEUVEN

Mgr. Ladeuzeplein 21
3000 Leuven
+32 (0)16 32 46 60
adellijkwonen@kuleuven.be

OPENINGSUREN

De tentoonstelling “Adellijk Wonen” is elke dag open van 10 tot 17 uur.
De Universiteitsbibliotheek is gesloten op 25 en 26 december en op 1 januari.
Op 24 en 31 december geopend tot 14 uur.

www.arenbergleuven.be/adellijk-wonen

TICKETS EN GROEPSBEZOEKEN

Bestel eenvoudig en snel je tickets op www.arenbergleuven.be/tickets

Voor groepsbezoeken dien je minstens 3 weken op voorhand te reserveren op www.arenbergleuven.be/groepsbezoeken of via 016 32 46 60.

ARENBERG COMBITICKET

Combineer de expo in de Universiteitsbibliotheek met een bezoek aan de tentoonstelling in M – Museum Leuven met het voordelige Arenberg Combiticket.

Tarief: € 16

Het combiticket geeft je toegang tot:

- De tentoonstelling ‘Macht en Schoonheid’ (incl. audiogids)
- De tentoonstelling ‘Adellijk Wonen’
- De vaste collectie van M
- De toren en de site van de Universiteitsbibliotheek

TICKET ADELLIJK WONEN

Individueel

- Standaardtarief: € 6
- Kortingstarief: € 5
- Op vertoon van een I LUV Leuven ticket: €5

Groepsbezoeken

- € 65 per gids
- € 5 p.p.
- Min. 10 - Max. 20 personen
- 90 min.

COMBITICKET UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

Dit ticket geeft je toegang tot:

- Tentoonstelling 'Adellijk wonen'
- Bibliotheektoeren en Universiteitsbibliotheek

Individueel

- Tarief: € 10

Groepsbezoeken

- € 65 per gids
- € 10 p.p.
- Min. 10 - max. 20 personen

PERS

PERSCONTACT

Marleen Reynders
Persverantwoordelijke Universiteitsbibliotheek Leuven
marleen.reynders@kuleuven.be
+32 (0)476 79 02 26

PERSFOTO'S

Via deze link <https://arenberg.prezly.com> kan u een selectie aan afbeeldingen terugvinden.
Op aanvraag kunnen ook andere afbeeldingen ter beschikking gesteld worden.

COLOFON

ORGANISATORISCHE EN WETENSCHAPPELIJKE LEIDING

Curatoren: Krista De Jonge en Sanne Maekelberg

Wetenschappelijk en uitvoerend comité: Jean-Marie Duvosquel, Roeland Hermans, Katharina Smeyers, Luc Vints, Annelies Vogels, Max Wiringa

Algemene coördinatie: Marleen Reynders

PRODUCTIE

Scenografie: Voet & De Brabandere

Productie: Chloroform

Grafiek: Undercast

Textielcreatie: Lene Meeus

Beeldmateriaal en multimedia: KU Leuven Bibliotheken, Digitalisering, Thomas Coomans de Brachène (KU Leuven), Studio Sandy, De Plannensmederij, Bill Blake

BRUIKLEENGEVERS

Algemeen Rijksarchief te Brussel

Archives de l'État à Tournai

Collectie HEK, Nederland

Collection Jean-Marie Duvosquel, Bruxelles

Collectie NB, Duitsland

Arenberg Stichting, Edingen

KADOC – KU Leuven

Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel

KU Leuven Bibliotheken, Bijzondere Collecties

KU Leuven Bibliotheken, Maurits Sabbebibliotheek

KU Leuven, Kunstpatrimonium

KU Leuven, Universiteitsarchief

M - Museum Leuven

Privéverzamelingen

Société archéologique et historique de l'arrondissement d'Avesnes

PUBLICATIE

Krista De Jonge, Sanne Maekelberg

SOUNDSCAPES

Stemmen: Geert Segers, Simon Shrimpton-Smith, Guy De Hainaut

Muziek: Ensemble Psallentes o.l.v. Hendrik Vanden Abeele

MAQUETTES

Sanne Maekelberg, Krista De Jonge

Caroline Voet, Michiel Bogaert, Tibo Haeleydt, Gaétan Plaieser, Jonathan Toyé

VERTALINGEN

Sara Armas, Julie Beckers, Cécile Cormier, Thomas Coomans de Brachène, Krista De Jonge, Jean-Marie Duvosquel

COMMUNICATIE EN PUBLIEKSWERKING

KU[N]ST Leuven vzw
KU Leuven Bibliotheken, Stafdiensten
KU Leuven, Dienst Cultuur, Dienst Marketing, Persdienst

LOGISTIEKE ONDERSTEUNING

KU Leuven Bibliotheken, Bijzondere Collecties
KU Leuven Bibliotheken, Stafdiensten
KU Leuven, Campusservice
KU Leuven, Facilitaire Diensten
KU Leuven, Technische Diensten

SPECIALE DANK AAN

Kjell Corens, Mark Derez, Helena Ida Katarina Haugli, Alaknanda Kodamasimham, Iason Koutsomitelis, Marc Nelissen, Maria Jimena Quijano Perdomo, Els Scheers, Myriam Van Herck, Hilde Van Kiel, Hendrik Vanden Abeele, Aziliz Vandesande, Joke Vandermeersch, Anne Verbrugge, Lieve Watteeuw

KU Leuven Bibliotheken, Artes
KU Leuven Bibliotheken, Bibliotheekdiensten
KU Leuven, Rectoraat
M - Museum Leuven
Österreichische Nationalbibliothek
Patrimonio Nacional de España
Stadsarchief Leuven

En dank aan allen die hebben meegewerkt om dit project te realiseren

MET FINANCIËLE STEUN VAN

KU Leuven Bibliotheken
KU Leuven, Faculteit Architectuur
KU Leuven, Faculteit Ingenieurswetenschappen
KU Leuven, Rectoraat

De tentoonstelling “Adellijk Wonen” is een initiatief van KU Leuven Bibliotheken, Bijzondere Collecties, KU Leuven Departement Architectuur, KADOC – KU Leuven, Illuminare – Studiecentrum voor Middeleeuwse kunst in samenwerking met KU[N]ST Leuven vzw en KU Leuven Universiteitsarchief.